

чатку ХХ століття : гендерні аспекти : автореф. дис... канд. іст. наук : спец. 07.00.05 – етнологія / О. Кісь. – Львів, 2002. – 20 с.

4. Українські народні прислів'я та приказки : [авт. вступ. статті В. Бобкова, упоряд. : В. Бобкова, Й. Багмут, А. Багмут]. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1963. – 790 с.

5. Франко І. Я. Твори : В 2-х т. [Передм. П. Колесника; приміт; упоряд; підготовка текстів М. Гончарука] / І. Я. Франко. – К. : Дніпро, 1986. – Т. 1. – 622 с.

6. Чепіга Я. Моральне вчування в справі виховання / Я. Чепіга Проблеми виховання й навчання [збірник психо-педагогічних статей]. – К. : Трьох святих, 1913. – Кн. 1. – С. 61–76.

7. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т. Г. Шевченко [вступ. ст. О. Гончара; приміт. Л. Козацької]. – К. : Дніпро, 1985. – 640 с.

8. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / В. Янів. – Серія : Підручники. – Ч.13. – Мюнхен, 1993. – 217 с.

УДК 37.091.12.011.3 – 051:62/64:004

Галина НІТЧЕНКО
(м. Чернігів)

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті, спираючись на ідеї особистісно-діяльнісної теорії, розглядається структура готовності студентів до використання інформаційних технологій у професійно-педагогічній діяльності як сукупність чотирьох взаємозалежних структурних компонентів: мотиваційний, змістовий, операційний та рефлексивний. Визначено рівні готовності студентів до використання інформаційних технологій у своїй майбутній професійній діяльності.

Ключові слова: *готовність, інформаційні технології, учитель трудового навчання.*

Nitchenko H. Readiness of future teachers of labour education to the use of information technologies in their professional activity

In the article, based on the ideas of person-centered theory, the structure of students' readiness is examined. It concerns the use of information technologies in professional-pedagogical activity as a fusion of four interdependent structural components: motivational, contentual, operational and reflective ones. The levels of students' readiness to the use of information technologies in their future professional activity were defined.

Key words: *readiness, information technologies, labour education teacher.*

Постановка проблеми. Оволодіння професією на високому рівні включає в себе готовність використання сучасних досягнень в області інформаційних технологій, орієнтацію на отримання стійких професійних знань та практичних вмінь, пізнавальний інтерес, бажання краще підготуватися до самостійної професійної діяльності з використанням інформаційних технологій.

Виходячи з того, що педагогічна діяльність учителя спрямована на продуктивне розв'язання професійних завдань та з огляду на особливості інформаційних технологій, які спрямовані на ефективну організацію освітньо-пізнавальної та науково-дослідної діяльності, під використанням інформаційних технологій у професійній діяльності вчителя ми будемо розуміти цілеспрямований, усвідомлений процес комп'ютерно-інформаційної організації вчителем освітньо-пізнавального середовища й науково-дослідної діяльності з метою більш ефективного розв'язання професійних та дослідницьких завдань. Організація вчителем такої діяльності припускає наявність певного рівня його готовності до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності.

62% опитаних студентів вищих навчальних закладів України вважають, що формування у них готовності до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності здійснюється епізодично. У той же час тільки 56% працюючих вчителів інколи використовують інформаційні технології для підготовки та проведення уроків з трудового навчання. Пояснюється це відсутністю або низьким рівнем їхньої підготовленості у даній сфері.

Аналіз досліджень. Питання формування готовності майбутніх учителів до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності досліджується в роботах С. Гунько, Р. Гуревича, М. Жалдака, О. Значенко, Н. Морзе, Л. Панченко, А. Пенькова, О. Шиман та ін. Аналіз педагогічних досліджень, спрямованих на вивчення професійної діяльності майбутнього вчителя трудового навчання, показав, що цілеспрямовані дослідження відносно формування в них готовності до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності не проводилися. Тому **мета статті** – провести аналіз даної проблеми на основі формування готовності майбутніх учителів до використання інформаційних технологій у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Зрозуміло, що майбутній вчитель трудового навчання комп'ютерні технології може опановувати на різних етапах свого навчання: під час навчання в школі (ліцеї, гімназії, колегіумі тощо) та під час навчання у вищому педагогічному закладі. Крім того,

велику роль відіграє самостійне вивчення комп'ютерних технологій та програмного забезпечення.

Підготовка студентів до використання інформаційних технологій у професійно-педагогічній діяльності, результатом якої виступає готовність до даного виду професійної діяльності, здійснюється в процесі загальної професійної підготовки та має загальні з нею компоненти. Водночас вона має свої специфічні особливості, обумовлені характером педагогічної діяльності та вимогами до особистості, яка її здійснює. Спираючись на ідеї особистісно-діяльнісної теорії (О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.), розглянемо структуру готовності студентів до використання інформаційних технологій у професійно-педагогічній діяльності як сукупність чотирьох взаємозалежних структурних компонентів, наповнених якісними характеристиками й показниками:

1) мотиваційного компонента, що виражає усвідомлене ставлення вчителя до використання інформаційних технологій у професійно-педагогічній діяльності та направлено на професійно вмотивоване використання інформаційних технологій при розв'язанні професійних задач;

2) змістового компонента, що поєднує сукупність знань учителя про сутність інформаційних технологій та специфіки їх використання в педагогічному процесі;

3) операційного компонента, заснованого на комплексі вмінь та навичок з використання інформаційних технологій у структурі власної професійної педагогічної діяльності;

4) рефлексивного компонента, що характеризує пізнання й аналіз учителем рівня особистого усвідомлення та діяльності.

Підставою для виділення мотиваційного компонента було положення, яке визначає, що поведінковий, діяльнісний аспект позиції виникає та регулюється мотиваційною основою особистості, яка виражає усвідомлене ставлення до діяльності, що визначає спрямованість особистості на певні об'єкти й способи взаємодії з ними [6, 56].

Мотивів може бути декілька. Оскільки взаємодія людини з оточуючим середовищем представлена у відносно стійкій мотиваційній сфері особистості, то будь-яка діяльність, у тому числі й педагогічна, співвідноситься більш ніж з одним мотивом і є, таким чином, полімотивованою. Але, як правило, в ієрархічній організації мотивів можна виділити один, головний, який надає певний особистісно-визначений зміст діяльності. Один і той же мотив може бути досягнутий за допомогою різних дій, але характер мотиву накладає обмеження на вибір можливих цілей так, щоб вони не суперечили провідному мотиву діяльності. Поряд з

мотивами педагогічної діяльності є й додаткові мотиви, пов'язані з орієнтацією на особистості учнів і свою власну.

Л. Захарова, уточнюючи види професійних мотивів учителя, з великої області факторів називає такі [3, 42]: матеріальні стимули: зовнішні стимули, які базуються на матеріальній винагороді за ті або інші елементи педагогічної діяльності; спонукання, пов'язані з самоствердженням: мотиви зовнішнього самоствердження вчителя, самоствердження через зовнішню позитивну оцінку оточуючих; професійні мотиви: у найбільш загальному вигляді виступають як бажання вчити та виховувати дітей, вони спрямовані на учнів; мотиви особистісної самореалізації: пов'язані з потребою в самоактуалізації.

Дослідивши роботу 48 вчителів трудового навчання, які пройшли підготовку в обласних інститутах підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників освіти з методики використання інформаційних технологій у професійній діяльності, ми побачили, що отримані при цьому знання та вміння, а також накопичений досвід використання інформаційних технологій в освітній діяльності взагалі часто не використовуються на практиці. Бесіди з учителями показали, що в них не сформована мотивація до постійного вивчення та використання сучасних інформаційних технологій на практиці. Використання інформаційних технологій мало лише репродуктивний характер. Таким чином, формування мотивації до вивчення та використання комп'ютерної техніки в професійній діяльності є однією з найголовніших умов активності та самоактуалізації особистості майбутнього вчителя. Направленість учителя, зорієнтованого на використання інформаційних технологій у професійно-педагогічній діяльності, є однією з основ саморозвитку та професіоналізму, формує мотивацію до діяльнісного використання інформаційних технологій у навчальному процесі.

Рівень мотивації безпосередньо пов'язаний зі змістовим компонентом професійної діяльності вчителя, який, поряд із мотиваційним, входять до керуючої частини діяльності. Ця складова є кінцевим результатом пізнавальної діяльності та характеризується обсягом знань, стилем мислення вчителя, а в цілому є орієнтовною основою діяльності [5, 24]. Рівень поінформованості вчителя про шляхи та способи використання в освітньому процесі інформаційних технологій характеризується обсягом знань в даній області. Професійно-педагогічні знання вчителя, зорієнтованого на використання інформаційних технологій у професійній діяльності, можна представити як відомості про методологічні основи інформації, особливості інформатизації суспільства та освіти, широкий

спектр інформаційних освітніх технологій та специфіки їх використання до розв'язування професійних задач тощо.

У роботах вчених, які досліджують питання відбору змісту професійної освіти педагога та його структури, виділяють такі компоненти системи: методологічні, теоретичні та практичні знання (Н. Кузьміна, І. Огородніков, В. Сластьонін та ін.); науково-теоретичні, конструктивно-технічні та нормативні (регулюють діяльність вчителя) знання (В. Краєвський та ін.); фундаментальні та інструментальні знання (С. Архангельський та ін.).

Вивчення науково-педагогічної літератури показало, що змістовий компонент структури готовності майбутніх вчителів трудового навчання до використання інформаційних технологій у професійно-педагогічній діяльності необхідно представляти сукупністю методологічних, теоретичних та технологічних знань.

Аналіз змістового компонента розглядуваної моделі готовності вчителя до використання інформаційних технологій у якості показника дозволяє виділити рівень теоретичних знань про інформаційні освітні технології та особливості їх використання в професійній діяльності.

На думку О. Абдуліної, глибоко та усвідомлено засвоєні знання стосовно інформаційних технологій та особливостей їх використання в професійно-педагогічній діяльності складають не тільки базу теоретичних знань майбутніх вчителів, але й становляться органічною частиною їх педагогічного мислення, основою формування педагогічних умінь та навичок [1, 132]. Зміст мотиваційного та змістового компонентів визначає стратегію професійної поведінки вчителя, зорієнтованого на використання інформаційних технологій у своїй професійній діяльності, а операційний компонент, який базується на комплексі психолого-педагогічних умінь та навичок, характеризує реалізацію даної стратегії.

У контексті нашого дослідження вміння використовувати інформаційні технології в професійній діяльності ми будемо визначати як володіння майбутнім учителем способами та прийомами ефективного використання інформаційних технологій у процесі розв'язання професійних задач.

Ми дотримуємося думки Н. Кузьміної про те, що структура вмінь повинна співвідноситися зі структурою відповідної для них діяльності. Вона виділяє гностичні, проектувальні, конструкційні, організаційні та комунікативні вміння [4, 110–126].

Гностичні вміння виражаються в уміннях оцінювати власну готовність до педагогічної діяльності в умовах інформатизації освіти, аналізувати власну професійну діяльність з точки зору ефективності вико-

ристання інформаційних технологій, оцінювати зацікавленість учнів до роботи з комп'ютерним програмним забезпеченням для вирішення певного навчального завдання. Тобто, майбутній вчитель трудового навчання повинен володіти наступними вміннями відносно роботи з інформаційними технологіями: використовувати засоби опрацювання текстової інформації під час створення дидактичних та методичних матеріалів; використовувати засоби опрацювання текстової та числової інформації під час проведення досліджень; працювати з базами даних; працювати з інформаційно-пошуковими системами та відбирати необхідну інформацію з певних педагогічних питань у мережі Інтернет; спілкуватися та обмінюватися досвідом з колегами відносно різних професійних питань; здійснювати пошук необхідних програмних засобів для вдосконалення навчально-виховного процесу; використовувати комп'ютерні засоби контролю рівня навченості учнів; здійснювати самооцінювання діяльності з використанням комп'ютерних діагностуючих програм.

Проектувальні та конструктивні вміння виражаються у здатності розробляти та проводити уроки різних видів навчально-пізнавальної діяльності учнів, на яких використовуються навчальні програми, та враховувати під час даних уроків індивідуальні особливості учнів [2, 215]. Вчитель повинен уміти аналізувати зміст усього курсу, теми або окремого уроку з метою моделювання можливостей використання комп'ютерної техніки в педагогічній діяльності, передбачати наслідки такого педагогічного процесу та прогнозувати шляхи виправлення можливих недоліків. До проектувальних та конструктивних вмінь майбутнього вчителя трудового навчання можна віднести такі вміння з використання інформаційних технологій: аналізувати, оцінювати та використовувати засоби опрацювання текстової, числової та графічної інформації у своїй професійній діяльності; розподіляти обов'язки в процесі навчальної та виховної діяльності над спільним проектом, під час виконання якого використовується комп'ютерна техніка та програмні засоби; здійснювати вибір інструментальних систем та комп'ютерних програмних засобів педагогічного призначення залежно від цілей навчання та виховання; використовувати можливості комп'ютерних телекомунікацій під час розв'язання освітніх та виховних задач; використовувати комп'ютерні програмні засоби під час підготовки та проведення уроків; проектувати навчальні ситуації з використанням інформаційних технологій.

Організаційні вміння виражаються у здатності управляти навчально-пізнавальною діяльністю учнів під час використання інформаційних технологій, застосовувати індивідуальні, групові та колективні методи навчання тощо.

Комунікативні вміння розкриваються в уміннях налагоджувати взаємовідносини з учнями в умовах використання інформаційних технологій, визначати ступінь доступності рівня подачі матеріалу та у формулюваннях завдань у комп'ютерних навчальних програмах, електронних підручниках тощо.

Не можна применшити ролі рефлексивного компонента у структурі готовності вчителя до використання інформаційних технологій у своїй професійній діяльності, який полягає в пізнанні та аналізі вчителем власних свідомості та діяльності.

У літературі можна виділити два підходи щодо трактування рефлексивних процесів: рефлексивний аналіз свідомості, який призводить до роз'яснення значень об'єктів та їх конструювання; рефлексія як розуміння суті міжособистісного спілкування.

У дослідженнях науковців особлива увага приділяється розвитку рефлексивних механізмів мислення особистості педагога як однієї з найбільш важливих умов усвідомлення, критичного аналізу та конструктивного вдосконалення власної діяльності.

Процес рефлексії має індивідуальний характер. Активізація рефлексивної позиції пов'язана з орієнтацією педагога на саморозвиток. Джерелом даного процесу виступає система усвідомлюваних учителем протиріч у педагогічній діяльності, тому необхідно створювати в навчально-професійній діяльності такі ситуації, які б активізували рефлексивну позицію, формували позитивне самосприйняття, стимулювали процеси самоствердження [2, 118]. У якості показника рефлексивного компонента структурної моделі готовності вчителя до використання інформаційних технологій у професійній діяльності є сформованість рефлексивної позиції, позитивне самосприйняття.

Побудована нами структура готовності майбутнього вчителя трудового навчання до використання інформаційних технологій у своїй професійній діяльності відображає цілісний педагогічний процес, оскільки жоден з компонентів, взятий окремо, не зможе досягти поставленої мети, бо кожен компонент відповідає за вирішення певної педагогічної задачі.

Основою на вищевикладеному, необхідно розробити рівневий розподіл знань, умінь та навичок студентів, набутих у результаті вивчення дисциплін інформатичного спрямування. Питання рівневого розвитку в педагогічній діяльності досліджували Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Н. Яковлева та ін.

В. Сластьонін виділяє такі рівні педагогічної діяльності [7, 26–27]: інтуїтивний: розв'язання педагогічних задач студентами відбувається на інтуїтивному рівні, який базується на деякій сукупності «перед-

педагогічних умінь»; репродуктивний: педагогічні задачі студенти розв'язують за допомогою інструкцій та правил; репродуктивно-творчий: розв'язання типових задач проходить успішно, але в складних та нестандартних педагогічних ситуаціях студенти орієнтуються погано; творчо-репродуктивний: студенти успішно розв'язують педагогічні задачі, але результат стандартний, недостатньо розвита здатність до прогнозування; творчий: студенти пропонують нестандартні та оригінальні способи, методи та прийоми розв'язання педагогічних задач.

Н. Яковлева, виходячи з того, що діяльність студентів повинна бути зорієнтована та творче розв'язання задач, виділяє три рівні готовності студентів: професійно-ознайомчий; професійно-наслідувальний; професійно-творчий [8, 213–218].

Беручи за основу класифікації В. А. Сластьоніна та Н. М. Яковлевої, ми пропонуємо проводити розподіл рівнів готовності студентів до використання інформаційних технологій у своїй майбутній професійній діяльності відносно рівня «використання» навчальної інформації, який характеризується здатністю студента використовувати набуті знання та вміння в нестандартних ситуаціях, а тому така діяльність є продуктивною. Виділимо чотири рівні готовності студентів до використання інформаційних технологій у своїй майбутній професійній діяльності:

Низький рівень: знання з дисциплін інформатичного спрямування поверхові, ознайомчого характеру; знання та вміння відносно використання інформаційних технологій у професійній діяльності вчителя трудового навчання мають інтуїтивний характер;

Середній рівень: знання з дисциплін інформатичного спрямування засвоєні не в повному обсязі, існують суттєві прогалини; сформована потреба до отримання спеціальної системи знань, яка забезпечує можливість використання інформаційних технологій у професійній діяльності, уміють застосувати програмний засіб до педагогічної ситуації, спираючись на інструктивні матеріали;

Достатній рівень: знання з дисциплін інформатичного спрямування засвоєні, але допускаються деякі неточності; володіють теоретичними знаннями та практичними вміннями з використання інформаційних технологій у професійній діяльності вчителя трудового навчання, але мають ускладнення відносно їх використання під час нестандартних педагогічних ситуацій; уміють відбирати та аналізувати раціональні засоби інформаційних технологій, але не завжди вдало їх використовують в нових ситуаціях.

Високий рівень: навчальний матеріал з дисциплін інформатичного спрямування засвоєний повністю; володіють цілісною системою знань

з питань використання інформаційних технологій у професійній діяльності, а також системою вмінь використання інформаційних технологій як інструменту пізнання та дослідження у своїй навчальній та професійній діяльності; діяльність спрямована на пошуки нових конструктивних можливостей використання інформаційних технологій у діяльності вчителя трудового навчання.

Кожен з рівнів взаємодіє з попереднім та наступним. Усередині кожного рівня між окремими студентами існує деяка різниця у ступені готовності їх до використання інформаційних технологій у своїй майбутній професійній діяльності. Під час переходу на вищий рівень ступінь готовності студента підвищується.

Висновки. Отже, готовність майбутнього вчителя трудового навчання до використання інформаційних технологій у професійній діяльності є складним особистісним утворенням, яке характеризується тривалістю формування, стійкістю компонентного складу та динамічністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абдуллина О. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования : учебн. пособие [для студ. пед. ин-тов, слуш. ин-та повыш. квалиф. преп. пед. дисц. ун-тов и пед.ин-тов] / О. Абдуллина. – М. : Просвещение, 1984. – 240 с.
2. Зайченко І. Педагогіка: навч. посіб. [для студ. вищих пед. навч. закл.] / І. Зайченко. – Чернігів : Деснянська правда, 2003. – 528 с.
3. Захарова Л. Психологическая подготовка педагога / Л. Захарова. – Нижний Новгород : ННГУ, 1993. – 345 с.
4. Кузьмина Н. Психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности : дис. ... д-ра психол. наук. – Л. : ЛГУ, 1964. – 183 с.
5. Міхеєва Л. Формування мотивації вивчення педагогічних дисциплін майбутніми вчителями праці і професійного навчання : автореф. дис.... канд. пед. наук. : спец. 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / Л. Міхеєва. – Вінниця, 2005. – 32 с.
6. Немов Р. Психология : учеб. [для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн.] / Р. Немов. – М. : ВЛАДОС, 1995. – 576 с.
7. Слостенін В. Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе: содержание, структура, функционирование / В. Слостенін // Процесс подготовки учителя в системе высшего педагогического образования : межвуз. сб. науч. тр. – М., 1982. – С. 14–28.
8. Яковлева Н. Теория и практика подготовки будущего учителя к творческому решению воспитательных задач : дис. ... доктора пед. наук. : 13.00.02 / Н. Яковлева. – Челябинск, 1992. – 403 с.